

Jerzy Strzelczyk

„East Meets West in the Middle Ages
and Early Modern Times.
Transcultural Experiences in the
Premodern World”, ed. by Albrecht
Classen, Berlin – Boston 2013 :
[recenzja]

Roczniki Historyczne 80, 204-206

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

East Meets West in the Middle Ages and Early Modern Times. Transcultural Experiences in the Premodern World, ed. by Albrecht Classen (Fundamentals of Medieval and Early Modern Culture 14), Walter de Gruyter, Berlin-Boston 2013, ss. X + 818.

W nieprzebranym gąszczu gwałtownie narastającego piśmiennictwa dotyczącego aktualnego także (a może: przede wszystkim) w dzisiejszych czasach stosunku do „obcych” coraz więcej uwagi poświęca się zjawisku obcości i swojskości w dawnych czasach, przy czym relacje europejskiego Zachodu z bliższym i dalszym Wschodem zajmują miejsce uprzywilejowane. Dobrym tego świadectwem może być wymieniona w nagłówku niniejszego omówienia obszerna praca zbiorowa powstała z inicjatywy, pod redakcją i ze znacznym udziałem autorskim wybitnego mediewisty (głównie germanisty) z uniwersytetu w Tucson w Arizonie, Niemca z pochodzenia, Albrechta Classena. Publikacja składa się z obszernego (s. 1-222) wprowadzenia pióra samego Classena pod wielozłożonym tytułem: *Encounters Between East and West in the Middle Ages and Early Modern Age. Many Untold Stories About Connections and Contacts, Understanding and Misunderstanding. Also an Introduction*. Zaczyna się w sympatyczny dla nas sposób od zwrócenia uwagi na relację Ibrahima ibn Jakuba o państwie polańskim i innych słowiańskich organizmach politycznych oraz na niemal jej współczesny dramat „Pelagiusz” saskiej mniszki Hroswity z Gandersheimu. Przytoczone one zostały jako świadectwa najwcześniejszych kontaktów kulturowych i dyplomatycznych pomiędzy kalifatem kordobańskim a cesarstwem Ottona I. Nie zamierzamy szczegółowo omawiać zawartości tomu, zwrócimy uwagę jedynie na jego najważniejsze przesłanie, a jeżeli chodzi o treść, zatrzymamy się na niektórych artykułach, które zdają się w szczególności w sposób inspirujący i odkrywający.

Ograniczenie to odnosi się także do wspomnianego wprowadzenia pióra redaktora tomu. Poruszył w nim Classen zarówno wiele problemów o charakterze ogólnym czy metodycznym, jak również bardziej szczegółowych, zawsze ściśle związanych z ideą przewodnią zbioru. Trudno byłoby wszakże powiedzieć, że 30 zamieszczonych we wprowadzeniu dłuższych lub krótszych szkiców stanowi jakąkolwiek koherentną całość, choć niewątpliwie – co zapewne było intencją Autora – dają wyobrażenie o szerokości i różnorodności treści całego przedsięwzięcia edytorskiego. Do grupy szkiców o charakterze ogólnym lub metodycznym należą oznaczone numerami 2 (*Xenology and Intercultural Research*), 3 (*Orientalism, Postcolonial Studies, and the Premodern World*), 5 (*Literary Reflections on the Foreign in Medieval Literature*), 6 (*Arab Writers, Geographers, and Travelers*), 13 (*Curiosity¹ Among Muslim Travelers?*), 14 (*Jewish Travelers in the Middle Ages*), 26 (*Europeans and the Ottoman World*), natomiast inne stanowią najczęściej zwarte przyczynki o charakterze szczegółowym, niekiedy – chciałoby się powiedzieć, zresztą bez najmniejszego zamiaru deprecjacji – wręcz ciekawostkowym, np. 7 (*St. Francis of Assisi's Attempt to Reach Out the Saracens. The First Peaceful Missionizing in the Thirteenth Century*), 9 (*The Diplomat Pilgrim Bertrandon de la Broquière*), 10 (*The Helpful Saracen in Margery Kempe's Book. A Mystical Woman's Perception of the Foreign World*), 18 (*Rabbi Petachia of Ratisbona*), 21 (*The Most Astute Observer and Reporter Felix Fabri*), 22 (*A Brief Comparison with Giovanni Boccaccio: Decameron*), 24 (*Bernhard von Breydenbach's Peregrinatio*), 27 (*Anton von Pforr's German Adaptation of Indian Literature. Cross-Cultural Experiences in the Late Middle Ages*). Pod numerem 28 zamieścił Classen uwagi na temat genezy i ram zbioru, a pod numerem 29 obszernie (45 stron) i krytycznie streszczenie wszystkich artykułów następujących po owym wprowadzeniu.

Pominę artykuły dotyczące niewątpliwie ważnych, lecz bardziej tradycyjnie ujmowanych tematów, np. o miejscu i roli problematyki orientalnej w konkretnych utworach lub u konkretnych autorów – m.in. u Waltera von der Vogelweide (Christopher R. Clason, rozdz. 7), Wolframa von Eschenbach (Heiko Hartmann, rozdz. 8), tzw. Jana Mandeville (Jean E. Jost,

¹ W związku z tą kategorią warto wymienić gruntowną i pionierską na polskim gruncie monografię Adama Kravca, *Ciekawość świata w średniowiecznej Polsce. Studium z dziejów geografii kreatywnej*, Poznań 2010, a także monografię Marka Prejsa, *Egzotyzm w literaturze staropolskiej. Wybrane problemy*, Warszawa 1999. W dalszych przypisach będę w miarę możliwości przywoływał polskie edycje i prace dotyczące zjawisk, postaci i dzieł omawianych w omawianej pracy.

rozd. 14)², Hermana von Sachsenheim (Stefanie Helmschrott, rozdz. 17), Montaigne'a (Denis Bjaï, rozdz. 18), Jean-Baptiste Taverniera (rozd. 22, Pascale Barthe) – by móc nieco więcej uwagi poświęcić rozprawom dotyczącym problematyki nie mniej interesującej, a rzadziej dotychczas omawianej w ramach studiów nad relacjami Wschód-Zachód w średniowieczu i pierwszych wiekach czasów nowych. Dotyczy to z pewnością artykułów: Linda T. Darling, *Mirrors for Princes in Europe and the Middle East: A Case of Historiographical Incommensurability* (rozd. 1, s. 223-242); Courtney Catherine Barajas, *Reframing the Monstrous: Visions of Desire and a Unified Christendom in the Anglo-Saxon Wonders of the East* (rozd. 2, s. 243-261), Glen M. Cooper, *Byzantium between East and West: Competing Hellenisms in the Alexias of Anna Komnene and her Contemporaries* (rozd. 3, s. 263-290), dwóch cennych rozpraw dotyczących stosunków etnicznych i hierarchii społecznej w państwach krzyżowców: Alan V. Murray, *Franks and Indigenous Communities in Palestine and Syria (1099-1187): A Hierarchical Model of Social Interaction in the Principalities of Outremer* (rozd. 4, s. 291-309) i K. A. Tuley, *A Century of Communication and Acclimatization: Interpreters and Intermediaries in the Kingdom of Jerusalem* (rozd. 5, s. 311-339); dołączyć do tego można tekst Andrew Holta, *Crusading against Barbarians: Muslims as Barbarians in Crusaders Era Sources* (rozd. 9, s. 443-456). Zagadnieniu odbicia relacji Wschodu i Zachodu w ikonografii poświęcił artykuł Jens T. Wollesen (†), *East Meets West and the Problem with Those Pictures* (rozd. 6, s. 341-388). Albrecht Classen, nie zadowolając się wspomnianym obszernym wprowadzeniem, wzbogacił jeszcze zbiór komparatystycznym studium *The Encounter with the Foreign in Medieval and Early Modern German Literature: Fictionality as a Springboard for Non-Xenophobic Approaches in the Middle Ages. Herzog Ernst*³, Wolfram von Eschenbach⁴, Konrad von Würzburg, *Die Heidin*, and *Fortunatus* (rozd. 10, s. 457-487). Nieoczekiwaną perspektywę dotyczącą możliwości porównania dzieła trzynastowiecznego perskiego myśliciela Rumiego ze słynnym *Roman de la Rose* Guillaume'a de Lorris i Jeana de Meun⁵ stworzyła Patricia E. Black, *Rūmī's Mathnawī and the Roman de la Rose: The Space of Narrative* (rozd. 11, s. 489-504). Warto odnotować artykuł dotyczący stosunków między chrześcijanami a muzułmanami w trzynastowiecznej Hiszpanii: Connie L. Scarborough, *The Moors in Thirteenth-Century Spain: „They are Us!”* (rozd. 12, s. 505-521). Do najważniejszych w zbiorze trzeba zaliczyć najobszerniejsze zresztą studium Marka T. Abate'a pod nieco przewrotnym tytułem: *The Reorientation of Roger Bacon: Muslims, Mongols, and the Man Who Knew Everything* (rozd. 13, s. 523-573). W zupełnie inne, dotąd raczej niedostrzegane, rejony wzajemnych oddziaływań na linii Wschód-Zachód prowadzi artykuł Romedia Schmitz-Essera, *Embalming and Dissecting the Corpse between East and West: From Ar-Razi to Henry de Mondeville* (rozd. 16, s. 611-623). Tajemniczej i ezoterycznej genezy ruchu różokrzyżowców dotyczy artykuł Thomasa Willarda, *The Strange Journey of Christian Rosencreutz* (rozd. 19, s. 667-697), wraz z którym przekraczamy górną granicę czasową średniowiecza. Odnotujemy jeszcze rewelacyjny artykuł Ramóna E. D u r t e , *Producing Yeni Dünya for an Ottoman Readership: The Travels of Ilyas bin Hanna al-Mawsuli in Colonial Latin America, 1675-1683*

² Podróżę Jana z Mandeville, tłum. B. Marcińczak, wstęp i komentarz B. Marcińczak, J. Sokolski, Wrocław 2013 (Bibliotheca curiosa 15); zob. J. K a l i s z u k, Recepta „Podróżę” Johna Mandeville'a w Polsce późnego średniowiecza i u progu czasów nowożytnych, *Przegląd Historyczny* 89, 1998, s. 343-359.

³ Zob. *Książę Ernest*, tłum. i opr. W. Kunicki, wstęp H. Brall-Tüchel, Wrocław 2013 (Bibliotheca curiosa 18).

⁴ Dzięki Andrzejowi Lamowi dysponujemy polskimi przekładami poezji Wolframa: *Pieśni, Parsifal, Titurel*, Warszawa 1996; *Willehalm*, Warszawa 1997. Zob. J. S t r z e l c z y k, *Z dziejów teorii i praktyki tolerancji w średniowieczu: „Tolerancyjna mowa Giburgi” w Willehalmie Wolframa von Eschenbach*, w: *E sciencia et amicitia. Studia poświęcone profesorowi Edwardowi Potkowskiemu w sześćdziesięciopięcioletnie urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, Warszawa-Pułtusk 1999, s. 190-197, a w szerszym kontekście: *t e n ż e*, *Z dziejów teorii i praktyki tolerancji w średniowieczu. Trzy przykłady*, w: *Aetas media, aetas moderna. Studia ofiarowane profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 2000, s. 580-589.

⁵ Niepełny, lecz reprezentatywny, przekład polski: *Wilhelm z Lorris, Jan z Meun, Powieść o róży*, wybór, tłum. i wstęp M. Frankowska-Terlecka, T. Giernak-Zielińska, Warszawa 1997 (Bibliotheca mundi).

(rozdz. 20, s. 699-714), dotyczący relacji kapłana katolickiego Kościoła chaldejskiego w Bagdadzie z podróży do Europy i Nowego Świata, pierwszej – o ile wiadomo – takiej wyprawy w świecie kultury arabskiej, opublikowanej dopiero w XX w. Alison P. Coudert, *Orientalism in Early Modern Europe?* (rozdz. 21, s. 715-755), w nawiązaniu do głośnej książki Edwarda W. Saïda, *Orientalism*, z 1978 r.⁶ oraz (niekiedy bardzo wobec niej krytycznej) dyskusji, jaką wywołała, m.in. przypomina o rozpowszechnionych we wczesnonowożytnej Europie i najczęściej niepozbowionych słuszności przekonaniach o wyższości świata islamu, nie mówiąc już o dalszym Wschodzie, nad ekumeną chrześcijańską, nie tylko w sensie politycznym, lecz również cywilizacyjnym; próbuje także określić „Europe’s Intellectual Debt to the Orient”.

Pomijając rzecz najważniejszą – odkrywczość i wysoki merytoryczny poziom wszystkich bez wyjątku artykułów przedstawionego tu zbioru – wysoko trzeba ocenić nie tylko sam zamysł tak rozległej sondy w problematykę stanowiącą jeden z bardziej żywotnych nurtów światowej nauki historycznej, w tym mediewistyki, ale także docenić jej głęboki sens właśnie w naszych czasach, w dobie zaawansowanej i nieuchronnie postępującej globalizacji, która obok błogosławionych skutków przynosi także wiele skutków negatywnych, z krwawymi konfliktami włącznie. Przynotujemy słowa redaktora zbioru: „the crucial argument of this book consists of the thesis that we must not become prisoners of superficial, drama-oriented, hysterical historiography that gains its loudest supporters and audience from the right because it focuses on the most horrible, devastating events, developments, occurrences, and wars. Sensationalism is the worst benchmark for serious scholarship” (s. 212). I nieco dalej: „This volume does not want to harmonize and level out important, critical differences, tensions, conflicts, and oppositions, but we should also not overdramatize them and see everything in light of a binary polarity. After all, despite all the hostility, lack of understanding, ignorance, stereotypes, fear, and basic human weakness, we are all part of the same world. There are many countries, continents, peoples, languages, and religions, but we all belong to one race, humanity” (s. 213).

Niektóre artykuły nie tylko zdołają, ale znacząco wzbogacają ilustracje (ich spis na s. 781-785). Zdecydowana większość Autorów to Amerykanie oraz cudzoziemcy pracujący w USA lub w inny sposób związani z tym krajem. Niekiedy są to przedstawiciele młodszego pokolenia. Na tle licznych wcześniej opublikowanych monografii i prac zbiorowych o zbliżonym charakterze omówiona tu publikacja wyróżnia się szerokością podjętej problematyki, wysokim poziomem, staranną dokumentacją oraz odkrywczością wielu części składowych.

Jerzy Strzelczyk (Poznań)

Geschichte der Slavia Asiatica. Quellenkundliche Probleme, hrsg. von Christian Lübke, Ilmira Miftakova und Wolfram Schelha, Leipziger Universitätsverlag, Leipzig 2013, ss. 260.

Gdyby ktoś jeszcze wątpił w trafność stwierdzenia, że życie jest nauczycielem historii, powinien zapoznać się z omawianą tu książką. „Denn während in der Folge der Globalisierung zunehmend Integrations- und Verflechtungsprozesse stattfinden, gewinnt gleichzeitig auch eine gegenläufige Tendenz zur kulturellen Abgrenzung vom und Ausgrenzung des »Anderen« an Gewicht. Dies betrifft etwa den häufig angeführten Verweis auf das »jüdisch-christliche Erbe« Europas, mit dem eine Erweiterung der Europäischen Union um die russisch-orthodoxen und muslimischen Nachbarländer unterbunden werden soll. Es betrifft aber auch die durchaus verbreiteten eurasiatischen, orthodoxen und muslimischen Strömungen, die mit dem »Westen« und den vom ihm repräsentierten Werten ein antagonistisches und den eigenen Traditionen zuwiderlaufendes Feindbild konstruieren, von dem sie sich zur Bewahrung der eigenen Identität abzugrenzen versuchen” (s. 36). Ażeby te tradycyjne tendencje do wzajemnego odgradzania

⁶ E. W. Saïd, *Orientalism*, tłum. W. Kalinowski, Warszawa 1991; wyd. 2, tłum. M. Wyrwas-Wiśniewska, Poznań 2005.